SHORT ISTORIOGRAPHICAL REVIEW OF THE CATHOLIC REFORM/COUNTER-REFORM IN 17TH CENTURY TRANSYLVANIA: EVOLUTIONS, FEATURES

Diana Maria DĂIAN
"Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The European historical contributions of the last two centuries have tried to establish at the level of the analysis pattern two key-concepts meant to surprise the fundamental evolutions registered by the post-tridentine Catholicism: the 'Catholic Reform' and the 'Counter-reformation'. Generally speaking, it has been considered that the notion of 'Counter-reformation' makes a direct reference to the auto-defense of the Catholicism when confronted to the Protestantism. But the Roman Church has needed also an auto-reformation of its members, a renewal of its institutional structures and a revival of the models and of the devotional practices by returning to the ideal of the early Christian religion ('Catholic Reform'). From this point of view, the research aims to evaluate the main debates on the theme of the Catholic Reform/Counter-reformation as found in the Romanian historiographical field during the last two centuries, emphasizing the main ideas that have lead the historical researches especially during the communist and the post-communist period. Secondly, the study constitutes a historical analysis realized through reading the primary sources (published documents) and outlining the secondary literature (general papers, articles and studies), intending to show to what extent a larger interest for exploring the Transylvanian Catholic universe can be detected for the last 10 years compared to the previous decades. Finally, the research intends to show whether we assist at a conceptual and methodological innovation inspired by the patterns provided by the European historical literature, aspect that could prove the integration of the Romanian historical science in the universe of the European historical evolutions.

Keywords: Catholic missions, confessional culture, historiographical debates, methodology, conceptual innovation

1.1. Consideraţii preliminare

Biserica reprezintă pentru spaţiul transilvănean una dintre temele care s-a bucurat de un interes deosebit din partea istoricilor, interes justificat de faptul că, în special în Evul Mediu, Biserica a fost instituţia fundamentală, la care s-a raportat şi sub al cărei patronaj s-a situat majoritatea populaţiei. Importanţa acestei instituţii trebuie subliniată o dată în plus în cazul Transilvaniei, unde, ca urmare a ciocnirilor culturale şi civilizaţionale, s-a înregistrat concurenţa şi nu de puţine ori, confruntarea dintre Biserica Răsăriteană şi cea Apuseană.[1]

Biserica romană (catolică) din Transilvania şi-a consolidat poziţia începând cu secolul al XIII-lea, bazându-se cu precădere pe Regatul Maghiar şi pe viaţa monahală. Atributul de „regat apostolic" al acestuia evidenţia misiunea majoră auto-asumată de atragere şi convertire a populaţiei la catolicism, în timp ce impulsul vieţii monahale din secolul al XIV-lea s-a datorat în mare parte ofensivei catolice iniţiate de regii angevini.[2] În sprijinul acestei ofensive

[1] Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. I, ediţia a II-a, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 269.
[2] *Ibidem.*

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

catolice venea şi activitatea ordinelor mendicante (dominicani, franciscani)[3], al căror principal obiectiv era aducerea populaţiei la catolicism, printr-o interacţiune directă cu laicii, cărora li se oferea un ghidaj spiritual.

Ideea de „*Creştinătate*" (*Christianitas*)[4] în sensul teritoriilor care îl recunosc pe Papă drept autoritate spirituală supremă a primit o puternică lovitură în secolul al XVI-lea, odată cu apariţia şi răspândirea ideilor Reformei protestante.[5] Reforma lui Luther a adus o perspectivă diferită de înţelegere a Creştinismului, oferind noi posibilităţi de obţinere a mântuirii, respectiv de salvare a sufletului. Mişcarea reformatoare însăşi poate fi privită din punctul de vedere al unei respingeri totale sau selective a tradiţiei creştine (apostolică, patristică, medievală), propunând o transformare fundamentală la nivelul instituţiilor, practicilor, ritualurilor şi ideilor Bisericii romane.[6] În acelaşi timp, Reforma protestantă propriu-zisă poate fi înţeleasă ca o restabilire a tradiţiei creştine prin întoarcerea la idealul Bisericii originare (apostolice), ceea ce necesita o purificare dogmatică şi doctrinară. Răspândirea rapidă, popularitatea Reformei protestante în Transilvania, dar şi adeziunea conştientă a credincioşilor transilvăneni faţă de noile idei exprimată prin militantismul orăşenilor şi dezbaterile aprinse pe teme religioase a stimulat o dată în plus răspunsul catolic, necesitatea unei revitalizări a structurilor instituţionale, a unei reevaluări a aspectelor dogmatice şi doctrinare devenind imperios necesară.[7]

---

[3] Michael Goodich, "Morphology of Piety: Mendicant Saints", în *Vita Perfecta*, Hiersemann, Stuttgart, 1982, p. 147; Augustine Thompson (recenzor), Luigi Pellegrini, *"Che sono queste novita?" Le "religiones novae" in Italia meridionale (secoli XIII e XIV)* (Ligouri, Napoli, 2000), în *Speculum*, vol. 77, nr. 4, 2002, pp. 1378-1379, www.jstor.org; Marie-Madeleine de Cevins, "Les travaux sur les ordres mendiants en Transylvanie médiévale au regard des tendances actuelles de la recherche européenne", în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia*, vol. 56, nr. 1, 2011, pp. 1-25; David Peterson (recenzor), Daniel R. Lesnick, *Preaching in Medieval Florence: The Social World of Franciscan and Dominican Spirituality* (University of Georgia Press, Athens, 1989), în *American Historical Review*, vol. 96, nr. 1, 1991, p. 154, www.jstor.org; Nicholas Terpstra (recenzor), Maiju Lehmijoki-Gardner, *Worldly Saints: Social Interaction of Dominican Penitent Women in Italy, 1200-1500* (Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1999), în *Speculum*, vol. 76, nr. 1, 2001, p. 189, www.jstor.org; Rosalind B. Brooke (recenzor), Randolph Daniel, *The Franciscan Concept of Mission in High-Middle Ages* (University Press of Kentucky, Lexington, 1975), în *Speculum*, vol. 52, nr. 3, 1977, pp. 643-644, www.jstor.org; Marie-Madeleine de Cevins, "The Influence of Franciscan Friars on Popular Piety in the Kingdom of Hungary at the End of the Fifteenth Century", în Maria Crăciun, Elaine Fulton (ed.), *Communities of Devotion: Religious Orders and Society in East-Central Europe: 1450-1800*, Ashgate Publishing Ltd., Farnham, 2011, pp. 71-91.

[4] Conceptul de *Christianitas* devine sinonim cu Biserica universală, ajungând să înglobeze o dimensiune socială. Astfel, *Christianitas* reprezintă unitatea temporală şi spirituală a credincioşilor. Roberto Paciocco, *Canonizzazioni e culto dei santi nella Christianitas: 1198-1302*, Editura Porziuncola, Assisi, 2006, p. 282; Tomaz Mastnak, "The Muslims as Enemy of Faith: The Crusades as Political Theology", în Pietro Costa (ed.), *Quaderni fiorentini per la storia del pensiero giuridico moderno*, vol. XXXVIII, 2009, p. 175; Sylvio Hermann De Franceschi, "Les irremediable brisures de la chretiente de l'histoire. Paolo Sarpi entre idée italienne et ideal chretientaire", în Alain Tallon (coord.), *Le sentiment national dans l'Europe meridionale aux XVIe et XVIIe siecles*, Casa de Velazquez, Madrid, 2007, p. 274; Gerd Tellenbach, *The Church in Western Europe from the Tenth to the Early Twelfth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, p. 351.

[5] Bridget Heal, Ole Peter Grell (coord.), *The Impact of the European Reformation: Princes, Clergy and People*, Ashgate Publishing, Farnham, 2008; Andrew Johnston, *The Protestant Reformation in Europe*, Longman, London, 1991; Andrew Pettegree, "The Clergy and the Reformation: From <devilish priesthood> to new professional elite", în Andrew Pettegree (ed.), *The Reformation of the Parishes, The Ministry and the Reformation in Town and Country*, Manchester University Press, Manchester, 1993, pp. 1-21; Bob Scribner, *For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for the German Reformation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, pp. 1-13; 190-250; Diarmaid MacCulloch, *Reformation:Europe's House Divided 1490-1700*, Oxford University Press, Oxford, 2003, pp. 442-448.

[6] Edit Szegedi, *Identităţi premoderne în Transilvania*, Editura Fundaţiei pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2002, p. 144.

[7] Graeme Murdock, "International Calvinism, Ethnic Allegiance and the Reformed Church of Transylvania in the Early Seventeenth Century", în Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta (ed.), *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*, University Press, Cluj-Napoca, 1995, pp. 92-100; Edit Szegedi, „Reforma în Transilvania.

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

1.2. Clarificări terminologice: Reformă catolică vs. Contrareformă

Reacţia Bisericii catolice de contracarare a succesului Reformei protestante şi de recuperare a poziţiilor pierdute în detrimentul ideilor inovatoare exprimate şi popularizate de reformatorii secolului al XVI-lea figurează nu numai în prim-planul cercetărilor de teologie, ci se regăsește cu uşurinţă şi în dezbaterile istoriografice ale epocii contemporane. Contribuţiile europene ale secolului XX au încercat să fixeze din punctul de vedere al grilei de analiză două concepte-cheie menite să surprindă transformările fundamentale, înregistrate de catolicismul post-tridentin: **Reforma catolică** şi **Contrareforma**.[8] În general se consideră că noţiunea de **Contrareformă** trimite direct la „auto-apărarea" şi „auto-afirmarea" catolicismului confruntat în secolul al XVI-lea cu protestantismul; dar Biserica romană avea nevoie şi de o „auto-reformă" a membrilor săi, de o revitalizare a structurilor instituţionale şi de o reînnoire a modelelor şi practicilor devoţionale prin reîntoarcerea la idealul creştinismului timpuriu (**Reformă catolică**).[9] Cercetări recente au stabilit o relaţie directă între regândirea în formă modernă a conţinuturilor teologice ca ataşament şi angajament personal, iniţiativele privind reorganizarea instituţională şi mai ales, procesul de reevanghelizare a zonelor rurale ale Europei, pradă superstiţiilor păgâne în epoca medievală, lansând diferite ipoteze de lucru şi elaborând noi concepte-cheie: **reînnoire catolică**[10], respectiv **catolicism modern timpuriu**[11].

Constituirea identităţilor confesionale", în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, András Magyari (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. II, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, pp. 237-248; Graeme Murdock, „Principatul Transilvaniei în epoca confesională", în *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai",* Historia, nr. 53, vol. 1-2, 2008, pp. 59-75; Krista Zach, „Stări, domeniu seniorial şi confesionalizare în Transilvania. Reflecţii asupra disciplinării sociale (1550-1650)", în *Studia Universitatis*, pp. 100-126.

[8] A se vedea în acest sens Guy Bedouelle, *La riforma del cattolicesimo (1480-1620)*, Jaka Book, Milano, 2003; Robert Bireley, *The Refashioning of Catholicism, 1450-1700: A Reassessment of the Counter-Reformation*, Macmillan, London, 1999; Olivier Chaline, *La riforma cattolica nell'Europa Centrale (XVI-XVIII sec.)*, Jaka Book, Milano, 2005; Jörg Deventer, *Gegenreformation in Schlesien: die habsburgische Rekatholisierungspolitik in Glogau und Schweidn, 1526-1707*, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 2003; France Martin Dolinar, *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564-1628*, Hermagora Verlag, Styria Verlag, Klagenfurt, Graz, 1994; Johann Gustav Droysen, *Geschichte der Gegenreformation*, F. W. Hendel Verlag, Leipzig, 1934; Erwin Iserloh, *Storia della Chiesa*, vol. 6: *Riforma e Contrariforma: crisi, consolidamento, diffusione missionaria (XVI-XVII sec.)*, Jaka Book, Milano, 1985; Heinrich Lutz, *Reformation und Gegenreformation*, R. Oldenbourg Verlag, München, 1997; John W. O'Malley, *Trent and All that: Renaming Catholicism in the Early Modern Era*, Harvard University Press, Harvard, 2002; Ronnie Po-Chia Hsia, *The World of Catholic Renewal, 1540-1770*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998; Markus Reisenleitner, *Frühe Neuzeit, Reformation und Gegenreformation: Darstellung, Forschungsüberblick, Quellen und Literatur*, Studien-Verlag, Innsbruck, 2000; Werner Weisbach, *Der Barock als Kunst der Gegenreformation*, Verlegt bei Paul Cassirer, Berlin, 1921; Ernst Walter Zeeden, *Das Zeitalter der Gegenreformation*, Herder Verlag, Freiburg, 1967.

[9] Po-Chia Hsia, *The World*, pp. 61-82; pp. 127-144; Iserloh, *Storia della Chiesa*, pp. 517-526; pp. 576-587; pp. 615-631; Bireley, *The Refashioning*, pp. 25-45; William V. Hudon, "The Papacy in the Age of the Reformation", în Kathleen M. Comerford, Hilmar M. Pabel (ed.), *Early Modern Catholicism: Essays in Honour of John W. O'Malley*, University of Toronto Press, Toronto, 2001, pp. 46-67; 114-131; Martin D. W. Jones, *The Counter Reformation: Religion and Society in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, pp. 79-114; Ole Peter Grell, *Health Care and Poor Relief in Counter-reformation Europe*, Routledge Printing Press, London; New York, 1999, pp. 1-19.

[10] Sintagma „reînnoire catolică" face trimitere la revitalizarea doctrinală (afirmarea autorităţii Vulgatei, discutarea studiilor scripturistice, definirea păcatului originar şi dezbaterea doctrinei justificării prin credinţă) şi ecleziastică (obligaţia episcopilor de a rezida în teritoriu, reformarea vechilor ordine religioase şi apariţia noilor ordine-iezuiţii, capucinii) ce marchează catolicismul post-tridentin, precum şi la progresul *Reconquistei* iniţiate de Roma *ad intram Christianitatis* şi în teritoriile non-creştine ale Americii, Africii sau Asiei prin intermediul misiunilor, predicaţiei şi educaţiei. Reînnoirea catolică nu trebuie înţeleasă ca un proces monolitic condus de papalitate, episcopi şi coroană şi implementat de ordinul iezuit. Cultura catolică post-tridentină este una extrem

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

În ciuda numeroaselor produse istoriografice europene privind evoluţia catolicismului post-tridentin pe continent, dezbaterile pe tema Reformei catolice/Contrareformei sunt sărace în peisajul istoriografic românesc. Constatăm o dată în plus numărul redus de cercetări focusate asupra Principatului calvin al Transilvaniei pe parcursul secolului al XVII-lea, deşi nu puţine sunt contribuţiile la reconstituirea transformărilor ce au marcat confesiunea catolică în teritoriul de la est şi sud de Carpaţi, în Moldova sau în Ţara Românească ale aceluiaşi secol. În acest sens, la nivel de surse amintim *Diplomatarium italicum*, volumele *Călători străini despre Ţările Române*, îngrijite de Maria Holban, *Codex*-ul sau *Lettere*-le lui Marco Bandini către Sfântul Scaun. Mult mai numeroase se dovedesc însă lucrările generale, articolele şi studiile de specialitate, evidenţiind faptul că evoluţia particulară a catolicismului în Moldova şi în Ţara Românească din secolul al XVII-lea a suscitat interesul istoricilor români şi al cercetătorilor din străinătate: Alexandru Ciocâltan, Iosif Gabor, Rafael-Dorian Chelaru, Maria Crăciun, Violeta Barbu, Liviu Pilat, Cesare Alzati, Teresa Ferro, Jean Nozille.[12]

1.3. Cercetări istorice pe tema Reformei catolice/Contrareformei în Transilvania secolului al XVII-lea în perioada comunistă

Revenind la situaţia şi evoluţia confesiunii catolice în Principatul transilvan în secolul al XVII-lea, propunem în primă instanţă o analiză istoriografică prin lectura surselor primare (documente publicate) şi a literaturii secundare (lucrări generale, articole şi studii de specialitate). Este lesne de înţeles numărul relativ redus de cercetări sistematice axate pe această problematică în contextul istoriografiei dominate de marxism de după cel de-al Doilea Război Mondial, când istoria Bisericii romane şi implicit, misionarismul catolic şi strategiile misionare post-tridentine s-au înscris pe lista subiectelor indezirabile.[13] La nivelul surselor, a

---

de complexă şi multifaţetată, cu numeroase variaţii locale în ciuda unităţii doctrinare şi organizaţionale pe care o presupune. Po-chia Hsia, *The World…,* pp. 10-42; Piotr Stolarski, *Friars on the Frontier: Catholic Renewal and the Dominican Order in Southeastern Poland, 1594-1648*, Ashgate Publishing, Farnham, 2013, pp. 1-5; Carter Lindberg, *The European Reformations*, 2nd edition, Wiley-Blackwell, West Sussex, 2010, pp. 321-333.

[11] Prin „modern timpuriu" sau „premodern", John O'Malley înţelege perioada cuprinsă între Războiul de 100 de ani şi Marea Revoluţie Franceză, iar prin „catolicism" totalitatea popoarelor, instituţiilor, manifestărilor culturale şi religioase care înainte de 1517 pot fi etichetate drept „creştine" şi care după această dată nu sunt „protestante". John O'Malley, *Trent and All That: Renaming Catholicism in the Early Modern Era*, Harvard University Press, Cambridge, 2009, pp. 1-15; John O'Malley, Kathleen M. Comerford, Hilmar M. Pabel (eds.), *Early Modern Catholicism: Essays in Honour of John O'Malley*, University of Toronto Press, Toronto, 2001, p. XIV; Robert Bireley, "Early Modern Catholicism", în David M. Whitford (ed.), *Reformation and Early Modern Europe: A Guide to Research*, Truman State University Press, Kirksville, 2008, pp. 57-75.

[12] A se vedea în acest sens Alexandru Ciocâltan, „Contrareforma la Câmpulung. Noi documente (1635-1646)", în *Revista istorică*, vol. 19, nr. 1-2, 2008, pp. 99-118; Idem, "An Unpublish Account of 1676 on Catholicism in Wallachia", în *Historical Yearbook*, nr. 4, 2007, pp. 113-124; Idem, „Catolicismul în Ţara Românească în relatările edite şi inedite ale arhiepiscopului de Sofia, Petru Bogdan Baksic (1663, 1668, 1670)", în *Revista istorică*, vol. 18, nr. 1-2, 2007, pp. 61-90; Iosif Gabor, „Comunităţile catolice din Ţara Românească", în *Pro Memoria*, nr. 3, 2004, pp. 25-41; Rafael-Dorian Chelaru, "Catholic Parishes in 17th-18th century Moldavia (Diocese of Bacău): Economic Aspects, în *Transylvanian Review*, vol. 19, nr. 1, 2010, pp. 96-106; Idem, „Consideraţii privind problema protectoratului misiunii catolice din Moldova (secolele XVII-XVIII), în *Relaţii internaţionale şi studii de istorie*, Bucureşti, 2009, pp. 514-519; Idem, „Misionarismul catolic din Moldova şi problema limbii de evanghelizare (secolele XVII-XVIII), în *Hrisovul*, nr. 14, 2008, pp. 48-58; Violeta Barbu, *Purgatoriul misionarilor: contrareforma în Ţările Române în secolul al XVII-lea*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008; Maria Crăciun, *Protestantism şi ortodoxie în Moldova secolului al XVI-lea*, Cluj University Press, Cluj-Napoca, 1996; Cesare Alzati, *În inima Europei. Studii de istorie religioasă a spaţiului românesc*, Center of Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 1998; Jean Nozille, *Les catholiques de Moldavie. Histoire d'une minorite religieuse de Romanie*, Editura Sapientia, Iaşi, 2008.

[13] Procesul de comunizare a societăţii româneşti a presupus şi instituirea unei „revoluţii culturale", adică impunerea controlului asupra acestui domeniu. Manifestat cu predilecţie din anul 1948, când regimul comunist

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

lipsit interesul pentru sistematizarea documentelor prin lectura cărora se putea scrie o istorie evenimenţială sau tematică a catolicismului post-tridentin în spaţiul transilvănean (decizii dietale, documente sinodale, relatări misionare); mult mai vie s-a dovedit însă preocuparea pentru cronicile locale (Johannes Oltardus, Janos Szalardi, Janos Kemeny, Laurenţiu Toppeltinus, Miklos Bethlen) şi pentru descrierile Transilvaniei aparţinând călătorilor străini. Cu toate că cea mai mare parte a conţinutului acestor lucrări poate fi redusă la informaţii despre pericolul otoman (înaintarea turcilor în Europa, campaniile antiotomane), viaţa politică din Principatul transilvan, Ţara Românească şi Moldova, luptele pentru tron, politica externă a Ţărilor Române, se poate identifica şi o pistă de lectură asupra sistemului religiilor recepte din Transilvania şi implicit, asupra evoluţiei particulare a confesiunii catolice în acest spaţiu.[14] În ceea ce priveşte literatura secundară privitoare la particularităţile catolicismului transilvănean pe parcursul secolului al XVII-lea, din perioada menţionată putem aminti doar încercarea lui Ştefan Pascu[15] de a reconstitui schematic prin publicarea memoriului din anul 1696 al episcopului Transilvaniei, Andrei Illyes, principalele repere ale unei istorii politice şi ecleziastice transilvănene de la sfârşitul secolului al XVII-lea. Acestei iniţiative îi poate fi adăugat demersul lui Constantin Şerban, menit să evalueze locul fondatorului ordinului franciscan şi desigur, al „Fiilor spirituali ai Sfântului Francisc" în peisajul istoriografic românesc.[16] Considerăm însă că aceste demersuri ar trebui puse în legătură cu produsele istoriografice relative la autoritatea centrală şi îndeosebi la componentele culturale şi confesionale ale politicii princiare[17], aspecte în măsură să reconstituie dimensiunea pro- sau anti-catolică a acţiunilor întreprinse de principii Transilvaniei în intervalul 1601-1700.

1.4. Problematica Reformei catolice/Contrareformei în Principatul calvin al secolului al XVII-lea în istoriografia deceniului post-decembrist

Căderea regimului comunist a reprezentat un moment de cotitură şi în evoluţia istoriografiei româneşti, determinând o deschidere la nivelul temelor supuse dezbaterilor

---

reuşeşte să se consolideze, fenomenul a devenit sinonim cu excluderea vechilor academicieni şi înlocuirea lor de oameni fideli noii puteri, ideologizarea învăţământului superior şi controlarea de partid a universităţilor, combaterea vechii istoriografii (acuzată de a fi „burghezo-reacţionară", „aservită Occidentului" şi „antiromânească") şi necesitatea rescrierii istoriei României în concordanţă cu viziunea noului regim. Liviu Pleşa, „Mihail Roller şi <stalinizarea> istoriografiei româneşti", http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_10/studii/10%20liviu_plesa.pdf, accesat la data de 17.07.2014, ora 18:01.

[14] A se vedea în acest sens Iacob Mârza, „Alba-Iulia în viziunea călătorilor străini (secolele XVI-XVIII), în *Transilvania*, vol. IV, nr. 5, 1975, pp. 27-28; Constantin Şerban, „Cronicari transilvăneni până la mijlocul secolului al XVIII-lea", în *Studii şi articole de istorie*, vol. 39-40, 1979, pp. 226-235; Mircea Popa, „O descriere a Ţării Ardealului din 1679", în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie*, nr. 22, Cluj-Napoca, 1979, pp. 297-300; Ion Toderaşcu, „Transilvania într-o însemnare de călătorie necunoscută din secolul XVII", în *Românii în istoria universală*, vol. 3, Iaşi, 1988, pp. 71-79.

[15] Structurat pe două părţi, memoriul lui Andrei Illyes îşi propune să reconstituie „starea politică" şi „starea bisericească" a Transilvaniei de la venirea maghiarilor până la instaurarea stăpânirii habsburgice. Bogat în informaţii privind succesiunea principilor Transilvaniei pe parcursul secolului al XVII-lea, materialul este lipsit de date relative la situaţia catolicismului ardelean în intervalul 1610-1687. Ştefan Pascu, *O schiţă a istoriei politice şi bisericeşti transilvane de la sfârşitul secolului al XVII-lea*, Cluj-Napoca, 1947.

[16] Constantin Şerban, "Francois d'Assise et les franciscains dans l'historiographie roumaine", în *San Francesco nelle ricerce storiche degli ultimo 70 anni*, Perugia, 1969.

[17] Petru Bunta, *Gabriel Bethlen (1613-1629) (Micromonografie)*, Editura Militară, Bucureşti, 1981; Lajos Demeny, *Bethlen Gabor es kora*, Editura Politică, Bucureşti, 1982; Erno Fabian, „Bethlen Gabor politikajanak realizmusa", în *Korunk*, vol. 39, nr. 4, 1980, pp. 255-261; Andrei Kiss, „Domnia lui Gabriel Bethlen", în *Magazin istoric*, vol. 14, nr. 2, 1980, pp. 29-32.

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

istorice şi stimulând interesul cercetătorilor faţă de subiecte considerate indezirabile în timpul regimului precedent.[18]

Astfel, primul deceniu de la răsturnarea comunismului a adăugat preocupării pentru valorificarea izvoarelor primare şi pentru istoriile cu un caracter predominant evenimenţial, cronologic, aplecarea spre istorii tematice; despre o situaţie similară putem vorbi şi în cazul problematicii Bisericii catolice în spaţiul transilvănean, unde cercetările istorice s-au desfăşurat pe mai multe paliere. Pe de o parte, a existat o vie preocupare pentru editarea documentelor relative la activitatea misionară catolică în Principatul transilvan al secolelor XVI-XVII şi pentru lansarea de noi ipoteze de cercetare pornind de la valorificarea acestor surse primare.[19] Pe de altă parte, imaginea panoramică a confesiunii catolice s-a construit prin înglobarea mai multor componente: *Status*-ul catolic[20], misiunile iezuite şi franciscane[21], strategiile misionare catolice post-tridentine (promovarea unui cler instruit şi devotat pastoraţiei, catehizarea în limbile vernaculare, înfiinţarea de şcoli)[22].

Un loc important în tabloul istoriografic relativ la tradiția ecleziastică a țărilor române îl ocupă cercetările de istorie a Bisericii Unite cu Roma. Cu rădăcini în epocă (Jozsef Benkö, Peter Bod) și continuată apoi de Gheorghe Șincai, Petru Maior, Timotei Cipariu, tradiția istoriografică a fost reînnodată de noile generații reprezentate de Augustin Bunea și Zenovie Pâclișanu, respectiv Francisc Pall, Virginia Vasiliu, Endre Veress, Laszlo Szilas, Petru Tocănel, dar și de Bonaventura Morariu. La sfârșitul secolului XX, istoricul clujean Pompiliu Teodor[23] remarca faptul că se poate vorbi despre afirmarea unei noi generații de erudiți în

[18] Prăbuşirea regimului comunist în România a dat posibilitatea istoricilor de a reflecta şi a scrie despre trecut în absenţa unor obstacole impuse de cenzura unui stat totalitar. Comunismul însuşi devine o temă preferată a cercetării istorice. Florin Abraham, „Istoriografie şi memorie socială în România după 1989”, p. 2, http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2012/10.pdf, accesat la data de 18.07.2014, ora 12:25.

[19] Saviana Diamandi (ed.), *Codex Caioni: saeculi XVII*, seria Musicalia Danubiana, Editura Muzicală, Bucureşti, 1993; Ovidiu Popescu, „Un călător străin despre Reformă şi Contrareformă din Transilvania [Antonio Possevino]”, în *Corviniana*, vol. IV, nr. 4, 1998, pp. 122-136; Lucian Periş, „Documente din arhiva Curiei generale a ordinului iezuit din Roma. Spicuiri din corespondenţa misionarilor George Forro şi George Buitul”, în Iacob Mârza, Ana Dumitran (ed.), *Spiritualitate transilvană şi istorie europeană,* Muzeul Naţional al Unirii, Alba-Iulia, 1999, pp. 176-197.

[20] Andras Derzsy, „Az Erdelyi Romai Katolikus Status [XVI sz-1948]”, în *Kereszteny*, 1, 14, Cluj-Napoca, 1990, pp. 1-2; Sas, Peter, „Az Erdelyi Romai Katolikus Status”, în *Müvelodes*, 1999, vol. 52, nr. 1, pp. 26-30.

[21] Andras Cs. Balazs, „A del-erdelyi Jezsuita misszio [XVII sz XX sz]”, în *loc. cit.*, vol. 5, nr. 2, 1994, pp. 13-16; David Albert, „Az erdelyi jezsuita misszio es a szekelyudvarhelyi gimnazium alapitasa [XVI sz XVIII sz]”, în *loc. cit.*, vol. 4, nr. 3, 1993, pp. 15-18; Vasile R. Rus, „Rudolphi Bzenszky e Societate Jesu Relatio de Ecclesia Transilvana-studiu introductiv şi text reconstituit”, în *Medievalia Transilvanica*, vol. 2, nr. 2, 1998, pp. 289-330; Idem, „Syllogimaeorum Transylvanae Ecclesiae Libri Septem de Rudolph Bzenszky”, în *Acta Musei Napocensis*, vol. 33, nr. 2, 1996, pp. 269-357; vol. 34, nr. 2, pp. 183-275; *Mult es jelen Erdelyben. Visszatekintes a Ferences Vilagi Rend tortenetere*, Deva, 1997; Janos Balasz, „Erdelyi jezsuitak a Bathoriak koraban”, în *Kereszteny*, 1997, vol. 8, nr. 5, pp. 22-24; Botond Gudor, „A Jezsuita rend misszioja Erdelyben, 1601-1606 között, a misszios jelentesek alapjan”, în *Spiritualitate transilvană*, pp. 94-138; Aura-Lucia Popa, „Activitatea misiunii iezuite din Cluj şi Cluj-Mănăştur (1579-1588), în *Acta Musei Porolissensis*, vol. 13, nr. 1, 2000, pp. 649-663; Eadem, „Activitatea misiunii iezuite din Oradea”, în *Revista Bistriţei*, nr. 14, 2000, pp. 168-172.

[22] David Albert, *400 eves a szekelyudvarhelyi Tamasi Aron Gimnazium 1593-1993*, Szekelyudvarhely, 1993; Sandor Pal-Antal, „A csiksomlyoi tanoda a fogimnaziumok sorabab”, în *Müvelodes*, vol. 40, nr. 11-12, 1991, pp. 63-65; Imre Antal, *Tisztesseg adassek. Lapok a csikszeredai romai katolikus fogimnazium tortenetebol*, Csikszereda, 1994; Erno Daniel, „Iskolak Erdelyben a 16-18. Szazadban”, în *Kereszteny*, vol. 9, nr. 7, 1998, pp. 25-27; Erzsebet Muckenhaupt, „Lovoldi kotes a csiksomlyoi ferences konyvtarban”, în *Emlekkonyv Jako Zsigmond szuletesenek nyolcvanadik evfordulojara*, Koloszvar, 1996, pp. 402-408; Violeta Barbu, „Rezidenţele iezuite din prima jumătate a secolului al XVII-lea în vestul Transilvaniei. Strategii misionare”, în *Verbum*, vol. 6-7, nr. 7, 1995-1996, pp. 279-288.

[23] Afirmație în original: “l’affermazione di una nuova generazione di studiosi nella storia della Chiesa e della vita religiosa al interno della Chiesa Greco-cattolica unita con Roma”. Lucian Periş, *Le Missioni Gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento,* Editura Fundaţiei pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1998, p. 13.

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

domeniul istoriei Bisericii și a vieții religioase din cadrul Bisericii greco-catolice (unite cu Roma), propunându-și o umplere a vidului istoriografic lăsat de ultimele cinci decenii de oprimare și exil.[24]

1.5. Universul misiunilor catolice în Principatul transilvan al secolului al XVII-lea: temă de reflecţie a istoriografiei româneşti la începutul secolului XXI?

Ce se poate spune cu privire la direcțiile de cercetare regăsite în peisajul istoriografic românesc al secolului XXI? Există un interes mai mare pentru explorarea universului catolic transilvănean al secolului al XVII-lea comparativ cu deceniile trecute? Dar mai ales cine, ce și cum anume scrie?

Asemenea altor domenii, la începutul secolului XXI istoriografia românească traversează un proces de integrare în ştiinţa istorică europeană, fiind pusă în situaţia de a-şi perfecţiona metodologia, de a-şi diversifica paleta de teme de cercetare, respectiv de a-şi moderniza discursul şi abordările prin alinierea la standardele şi rigorile metodologice şi tematice ale analizei istorice europene.[25] O preocupare timidă pentru teoretizare şi conceptualizare privind istoria Bisericii începe să-şi facă treptat apariţia pe scena istoriografică românească, punându-se cu precădere problema calităţii actului de a scrie istorie şi supunându-se dezbaterilor aspectele tehnice ale scrisului istoric (repere istoriografice, abordări metodologice).[26]

O primă observaţie pe care o putem face este legată de preocuparea istoricilor pentru reevaluarea surselor primare relative la situaţia confesională a Transilvaniei pe parcursul secolului al XVII-lea (cronici, relatări misionare) şi pentru editarea acestora sub forma culegerilor documentare sau pentru prelucrarea lor în cadrul unor cercetări cu o tematică bine definită. Amintim în acest sens contribuţiile lui Costin Feneşan[27], Ovidiu Cristea[28], Istvan György Toth[29].

A doua observaţie majoră ţine de interesul crescând pentru lucrările de sinteză dedicate subiectelor „<virusate> ideologic".[30] Astfel, referindu-ne la situaţia Bisericii catolice în Transilvania secolului al XVII-lea şi la misiunile catolice din acest teritoriu, constatăm apariţia unor lucrări cu caracter general (sinteze de istorie a Bisericii, istorii ale ordinelor catolice) care pot servi ca puncte de plecare în viitoarele demersuri ştiinţifice.[31] O premisă des

---

[24] Vasile Rus (recenzor), Lucian Periș, *Le Missioni Gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento* (Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1998, 223 p.), în *Mediaevalia Transilvanica*, vol. II, nr. 2, 1998, p. 334.

[25] Ştefan Purici, Harieta Mareci, Dumitru Vitcu, „<Frontiere> şi <identităţi> în istoriografia românească postdecembristă", http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC11/frontiere.pdf, accesat la data de 18.07.2014, ora 13:34.

[26] Petru-Bogdan Maleon, „Clerul şi societatea în Evul Mediu românesc. Repere istoriografice şi abordări metodologice", în Alexandru-Florin Platon (coord.), *Noi perspective asupra istoriei sociale în România şi Franţa*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2003, pp. 216-225.

[27] *Doi cronicari ardeleni din secolul al XVII-lea. Studiu şi ediţie de Costin Feneşan*, Editura de Vest, Timişoara, 2001.

[28] Ovidiu Cristea, „Un călător străin în Transilvania secolului al XVII-lea: Giovanni Lengi Zani", în *Revista istorică*, vol. 14, nr. 5-6, 2003, pp. 159-180.

[29] Istvan György Toth, „Jelentes a szekely földi formces szerzetessegröl 1655 böl", în Violeta Barbu (coord.), *Historia manet: volum omagial: Demeny Lajos: 75*, Editura Kriterion, Bucureşti, 2001, pp. 271-286; Idem, „Primul recensământ catolic din Secuime (Raportul lui Istvan Szalinai din 1683), în *Studii şi materiale de istorie medie*, nr. 19, 2001, pp. 273-298.

[30] *Ibidem*.

[31] A se vedea în acest sens Lucian Periş, *Prezenţe catolice în Transilvania, Moldova şi Ţara Românească (1601-1698)*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2005; Vasile Rus, *Operarii in Vinea Domini. Misionarii iezuiţi în Transilvania, Banat şi Partium (1579-1715). Tablouri istorice şi spirituale*, vol. I, Presa Universitară Clujeană,

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

invocată în sfera dezbaterilor şi a cercetărilor este reprezentată de existenţa a două perioade majore în evoluţia confesiunii catolice transilvănene la finalul Evului mediu şi la începutul epocii moderne: 1. Prosperitatea catolicismului pe fondul intensificării activităţii misionare la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea; 2. Renaşterea catolicismului după 1687 (instaurarea stăpânirii habsburgice), când asistăm la întoarcerea masivă a misionarilor şi implicit, la revigorarea spiritului misionarismului.[32]

O ultimă observaţie surprinde inovarea conceptuală şi metodologică inspirată de modelele furnizate de literatura universală de specialitate. Apariţia a numeroase studii şi articole, dar şi organizarea de manifestări ştiinţifice de tipul dezbaterilor, conferinţelor şi simpozioanelor pe tematici bine definite probează interesul crescând pentru corectarea informaţiilor vagi sau denaturate transmise de o istoriografie ideologizată, pentru acoperirea direcţiilor de cercetare deficitare, dar şi pentru stimularea cercetărilor cu caracter tematic în detrimentul istoriilor cronologice, evenimenţiale. În acest context, a scrie despre confesiunea catolică în Principatul transilvan al secolului al XVII-lea devine parte a unui proces de cercetare interdisciplinară, istoria Bisericii catolice, a ordinelor religioase (ordinul franciscan)[33] şi a raporturilor interconfesionale[34] împletindu-se cu istoria culturală[35], istoria mentalităţilor şi a vieţii private[36], respectiv istoria sentimentului religios[37].

Bibliografie:

Lucrări generale:

- Albert, David, *400 eves a szekelyudvarhelyi Tamasi Aron Gimnazium 1593-1993*, Szekelyudvarhely, 1993
- Alzati, Cesare, *În inima Europei. Studii de istorie religioasă a spaţiului românesc*, Cluj-Napoca, 1998
- Antal, Imre, *Tisztesseg adassek. Lapok a csikszeredai romai katolikus fogimnazium tortenetebol*, Csikszereda, 1994
- Barbu, Violeta, *Purgatoriul misionarilor: contrareforma în Ţările Române în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 2008

Cluj-Napoca, 2007; Jozsef Marton, Tamas Jakabffy, *Az erdelyi katolicizmus szazadai: kepes egyhazmegye-történet*, Editura Verbum, Cluj-Napoca, 2007; Benedek Fidel, *Ferences kolostorok es templomok*, seria Bibliotheca Transsylvanica, Pallas-Akademia, Csikszereda, 2008; Sarany Istvan, *Erdelyi Fioretti: ferencesek kenyszerlakhelyen*, Pallas-Akademia, Csikszereda, 2010; Aura L. Popa, *Activitatea misiunii iezuite din Transilvania 1579-1600* (tz), Cluj-Napoca, 2007.

[32] Rus, *Operarii in vinea Domini*, p. 90.

[33] Marta Bodo, „Assisi Szent Ferenc rendja Erdelyben", în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Theologia Catholica*, vol. 48, nr. 1, 2003, pp. 121-133; Csilla Tamasi, „Ferencesek Erdelyben", în *Kerezsteny*, vol. 14, nr. 9, 2003, pp. 10-13.

[34] Paul Brusanowski, „Etapele Contrareformei în Transilvania până la mijlocul secolului al XVIII-lea", în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, nr. 11, vol. 2, 2007, pp. 201-223; Olga Lukacs, "Relationship between Transylvanian Catholic and Protestant Churches in the 16th and 17th Centuries", în Dieter Brandes (ed.), *Istoria relaţiilor bisericilor creştine în Transilvania*, vol. I, Editura Studium, Cluj-Napoca, 2006, pp. 67-76; Korinna Zamfir, "An Overview of the Catholic-Protestant Relationship in Transylvania during the 16th-17th Century", în *Istoria relaţiilor bisericilor…*, pp. 142-150; Jozsef Marton, „Toleranţă şi intoleranţă religioasă în Transilvania după Reforma religioasă", în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, nr. 13, 2009, pp. 195-210; Vasile Muntean, „Aspecte ale toleranţei religioase în Transilvania secolelor XVI-XVII", în *"Alt-Schässburg. Istorie. Patrimoniu". Anuarul Muzeului de Istorie Sighişoara*, nr. 3, 2010, pp. 59-66.

[35] Judit Ecsedy, „Katolikus könyvkiadas az Erdelyi koraban", în Csilla Gabor (coord.), *Mindennemu dolgok valtozasa: hagyomanyok, forrasok, tavlatok*, Korunk Barati Tarsasag, Kolozsvar, 2004, pp. 199-223; Gabor Jakab, „A katolikus oktatas es neveles ezer eve Erdelyben", în *Kereszteny*, vol. 13, nr. 9, 2002, pp. 1-7.

[36] Bogdan Andriescu, „Confesiune şi viaţă privată în Transilvania secolelor XVI-XVII. Păcate carnale", în *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, nr. 11, 2007, pp. 121-135.

[37] Tamas Mohay, „Vonzaskör valtozasban: bucsujaras Csiksomlyora", în *A Csiki Szekely Muzeum Evkönyve*, nr. 3, 2006, pp. 272-324; Edit Szegedi, „Comemorarea sfinţilor în Transilvania protestantă (secolele XVI-XVIII)", în *Banatica*, nr. 19, 2009, pp. 95-116.

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

- Bedouelle, Guy, *La riforma del cattolicesimo (1480-1620)*, Milano, 2003
- Bireley, Robert, *The Refashioning of Catholicism, 1450-1700: A Reassessment of the Counter-Reformation*, London, 1999
- Bunta, Petru, *Gabriel Bethlen (1613-1629)* (Micromonografie), Bucureşti, 1981
- Chaline, Olivier, *La riforma cattolica nell'Europa Centrale (XVI-XVIII sec.)*, Milano, 2005
- Crăciun, Maria, *Protestantism şi ortodoxie în Moldova secolului al XVI-lea*, Cluj-Napoca, 1996
- Demeny, Lajos, *Bethlen Gabor es kora*, Bucureşti, 1982
- Deventer, Jörg, *Gegenreformation in Schlesien: die habsburgische Rekatholisierungspolitik in Glogau und Schweidn, 1526-1707*, Köln, Weimar, Wien, 2003
- Diamandi, Saviana (ed.), *Codex Caioni: saeculi XVII*, seria Musicalia Danubiana, Bucureşti, 1993
- *Doi cronicari ardeleni din secolul al XVII-lea*. Studiu şi ediţie de Costin Feneşan, Editura de Vest, Timişoara, 2001
- Dolinar, France Martin, *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564-1628*, Klagenfurt, Graz, 1994
- Droysen, Johann Gustav, *Geschichte der Gegenreformation*, Leipzig, 1934
- Fidel, Benedek, *Ferences kolostorok es templomok, seria Bibliotheca Transsylvanica*, Csikszereda, 2008
- Grell, Ole Peter, *Health Care and Poor Relief in Counter-reformation Europe*, London; New York, 1999
- Heal, Bridget, Grell, Ole Peter (coord.), *The Impact of the European Reformation: Princes, Clergy and People*, Farnham, 2008
- Iserloh, Erwin, *Storia della Chiesa, vol. 6: Riforma e Controriforma: crisi, consolidamento, diffusione missionaria (XVI-XVII sec.)*, Milano, 1985
- Johnston, Andrew, *The Protestant Reformation in Europe*, London, 1991
- Jones, Martin D. W., *The Counter Reformation: Religion and Society in Early Modern Europe*, Cambridge, 1995
- Lindberg, Carter, *The European Reformations*, 2nd edition, West Sussex, 2010
- Lutz, Heinrich, *Reformation und Gegenreformation*, München, 1997
- MacCulloch, Diarmaid, *Reformation: Europe's House Divided 1490-1700*, Oxford, 2003
- O'Malley, John W., *Trent and All that: Renaming Catholicism in the Early Modern Era*, Harvard, 2002
- Idem, Kathleen M. Comerford, Hilmar M. Pabel (eds.), *Early Modern Catholicism: Essays in Honour of John O'Malley*, Toronto, 2001
- Marton, Jozsef, Jakabffy, Tamas, *Az erdelyi katolicizmus szazadai: kepes egyhazmegye-törtenet*, Cluj-Napoca, 2007
- Nozille, Jean, *Les catholiques de Moldavie. Histoire d'une minorite religieuse de Romanie*, Iaşi, 2008
- Paciocco, Roberto, *Canonizzazioni e culto dei santi nella Christianitas: 1198-1302*, Assisi, 2006
- Pascu, Ştefan, *O schiţă a istoriei politice şi bisericeşti transilvane de la sfârşitul secolului al XVII-lea*, Cluj-Napoca, 1947.
- Periș, Lucian, *Le Missioni Gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento*, Cluj-Napoca, 1998

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

- Idem, *Prezenţe catolice în Transilvania, Moldova şi Ţara Românească (1601-1698)*, Blaj, 2005
- Po-Chia Hsia, Ronnie, *The World of Catholic Renewal, 1540-1770*, Cambridge, 1998
- Pop, Ioan-Aurel, Nägler, Thomas (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. I, ediţia a II-a, Cluj-Napoca, 2009
- Popa, Aura L., *Activitatea misiunii iezuite din Transilvania 1579-1600* (tz), Cluj-Napoca, 2007
- Reisenleitner, Markus, *Frühe Neuzeit, Reformation und Gegenreformation: Darstellung, Forschungsüberblick, Quellen und Literatur*, Innsbruck, 2000
- Rus, Vasile, *Operarii in Vinea Domini. Misionarii iezuiţi în Transilvania, Banat şi Partium (1579-1715). Tablouri istorice şi spirituale*, vol. I, Cluj-Napoca, 2007
- Sarany, Istvan, *Erdelyi Fioretti: ferencesek kenyszerlakhelyen*, Csikszereda, 2010
- Scribner, Bob, *For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for the German Reformation*, Cambridge, 1981
- Stolarski, Piotr, *Friars on the Frontier: Catholic Renewal and the Dominican Order in Southeastern Poland, 1594-1648*, Farnham, 2013
- Szegedi, Edit, *Identităţi premoderne în Transilvania*, Cluj-Napoca, 2002
- Tellenbach, Gerd, *The Church in Western Europe from the Tenth to the Early Twelfth Century*, Cambridge, 1993
- Weisbach, Werner, *Der Barock als Kunst der Gegenreformation*, Berlin, 1921
- Zeeden, Ernst Walter, *Das Zeitalter der Gegenreformation*, Freiburg, 1967

Articole şi studii de specialitate:

- Abraham, Florin, „Istoriografie şi memorie socială în România după 1989”, p. 2, http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2012/10.pdf, accesat la data de 18.07.2014, ora 12:25
- Albert, David, „Az erdelyi jezsuita misszio es a szekelyudvarhelyi gimnazium alapitasa [XVI sz XVIII sz]”, în *Művelodes*, vol. 4, nr. 3, 1993
- Andriescu, Bogdan, „Confesiune şi viaţă privată în Transilvania secolelor XVI-XVII. Păcate carnale”, în *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, nr. 11, 2007
- Balazs, Andras Cs., „A del-erdelyi Jezsuita misszio [XVII sz XX sz]”, în *Művelodes*, vol. 5, nr. 2, 1994
- Balasz, Janos, „Erdelyi jezsuitak a Bathoriak koraban”, în *Kereszteny*, 1997, vol. 8, nr. 5
- Barbu, Violeta, „Rezidenţele iezuite din prima jumătate a secolului al XVII-lea în vestul Transilvaniei. Strategii misionare”, în *Verbum*, vol. 6-7, nr. 7, 1995-1996
- Bireley, Robert, “Early Modern Catholicism”, în David M. Whitford (ed.), *Reformation and Early Modern Europe: A Guide to Research*, Kirksville, 2008
- Bodo, Marta, „Assisi Szent Ferenc rendja Erdelyben”, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Theologia Catholica*, vol. 48, nr. 1, 2003
- Brusanowski, Paul, „Etapele Contrareformei în Transilvania până la mijlocul secolului al XVIII-lea”, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, nr. 11, vol. 2, 2007
- Chelaru, Rafael-Dorian, “Catholic Parishes in 17th-18th century Moldavia (Diocese of Bacău): Economic Aspects, în *Transylvanian Review*, vol. 19, nr. 1, 2010
- Idem, „Consideraţii privind problema protectoratului misiunii catolice din Moldova (secolele XVII-XVIII), în *Relaţii internaţionale şi studii de istorie*, Bucureşti, 2009
- Idem, „Misionarismul catolic din Moldova şi problema limbii de evanghelizare (secolele XVII-XVIII)”, în *Hrisovul*, nr. 14, 2008

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

- De Cevins, Marie-Madeleine, "Les travaux sur les ordres mendiants en Transylvanie médiévale au regard des tendances actuelles de la recherche européenne", în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia*, vol. 56, nr. 1, 2011
- Eadem, "The Influence of Franciscan Friars on Popular Piety in the Kingdom of Hungary at the End of the Fifteenth Century", în Maria Crăciun, Elaine Fulton (ed.), Communities of Devotion: Religious Orders and Society in East-Central Europe: 1450-1800, Farnham, 2011
- Ciocâltan, Alexandru, „Contrareforma la Câmpulung. Noi documente (1635-1646)", în *Revista istorică*, vol. 19, nr. 1-2, 2008
- Idem, "An Unpublish Account of 1676 on Catholicism in Wallachia", în *Historical Yearbook*, nr. 4, 2007
- Idem, „Catolicismul în Ţara Românească în relatările edite şi inedite ale arhiepiscopului de Sofia, Petru Bogdan Baksic (1663, 1668, 1670)", în *Revista istorică*, vol. 18, nr. 1-2, 2007
- Cristea, Ovidiu, „Un călător străin în Transilvania secolului al XVII-lea: Giovanni Lengi Zani", în *Revista istorică*, vol. 14, nr. 5-6, 2003
- Derzsy, Andras, „Az Erdelyi Romai Katolikus Status [XVI sz-1948]", în *Kereszteny*, 1, 14, Cluj-Napoca, 1990
- Ecsedy, Judit, „Katolikus könyvkiadas az Erdelyi koraban", în Csilla Gabor (coord.), *Mindennemu dolgok valtozasa: hagyomanyok, forrasok, tavlatok*, Kolozsvar, 2004
- Erno, Daniel, „Iskolak Erdelyben a 16-18. Szazadban", în *Kereszteny*, vol. 9, nr. 7, 1998
- Fabian, Erno, „Bethlen Gabor politikajanak realizmusa", în *Korunk*, vol. 39, nr. 4, 1980
- De Franceschi, Sylvio Hermann, "Les irremediable brisures de la chretiente de l'histoire. Paolo Sarpi entre idée italienne et ideal chretientaire", în Alain Tallon (coord.), *Le sentiment national dans l'Europe meridionale aux XVIe et XVIIe siecles*, Madrid, 2007
- Gabor, Iosif, „Comunităţile catolice din Ţara Românească", în *Pro Memoria*, nr. 3, 2004
- Goodich, Michael, "Morphology of Piety: Mendicant Saints", în *Vita Perfecta*, Stuttgart, 1982
- Gudor, Botond, „A Jezsuita rend misszioja Erdelyben, 1601-1606 között, a misszios jelentesek alapjan", în *Spiritualitate transilvană*
- Hudon, William V., "The Papacy in the Age of the Reformation", în Kathleen M. Comerford, Hilmar M. Pabel (ed.), *Early Modern Catholicism: Essays in Honour of John W. O'Malley*, Toronto, 2001
- Jakab, Gabor, „A katolikus oktatas es neveles ezer eve Erdelyben", în *Kereszteny*, vol. 13, nr. 9, 2002
- Kiss, Andrei, „Domnia lui Gabriel Bethlen", în *Magazin istoric*, vol. 14, nr. 2, 1980
- Lukacs, Olga, "Relationship between Transylvanian Catholic and Protestant Churches in the 16th and 17th Centuries", în Dieter Brandes (ed.), *Istoria relaţiilor bisericilor creştine în Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca, 2006
- Maleon, Petru-Bogdan, „Clerul şi societatea în Evul Mediu românesc. Repere istoriografice şi abordări metodologice", în Alexandru-Florin Platon (coord.), *Noi perspective asupra istoriei sociale în România şi Franţa*, Iaşi, 2003
- Marton, Jozsef, „Toleranţă şi intoleranţă religioasă în Transilvania după Reforma religioasă", în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, nr. 13, 2009

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

- Mastnak, Tomaz, "The Muslims as Enemy of Faith: The Crusades as Political Theology", în Pietro Costa (ed.), *Quaderni fiorentini per la storia del pensiero giuridico moderno*, vol. XXXVIII, 2009
- Mârza, Iacob, „Alba-Iulia în viziunea călătorilor străini (secolele XVI-XVIII), în *Transilvania*, vol. IV, nr. 5, 1975
- Mohay, Tamas, „Vonzaskör valtozasban: bucsujaras Csiksomlyora", în *A Csiki Szekely Muzeum Evkönyve*, nr. 3, 2006
- Muckenhaupt, Erzsebet, „Lovoldi kotes a csiksomlyoi ferences konyvtarban", în *Emlekkonyv Jako Zsigmond szuletesenek nyolcvanadik evfordulojara*, Koloszvar, 1996
- *Mult es jelen Erdelyben. Visszatekintes a Ferences Vilagi Rend tortenetere*, Deva, 1997
- Muntean, Vasile, „Aspecte ale toleranţei religioase în Transilvania secolelor XVI-XVII", în *"Alt-Schässburg. Istorie. Patrimoniu". Anuarul Muzeului de Istorie Sighişoara*, nr. 3, 2010
- Murdock, Graeme, "International Calvinism, Ethnic Allegiance and the Reformed Church of Transylvania in the Early Seventeenth Century", în Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta (ed.), *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*, Cluj-Napoca, 1995
- Idem, „Principatul Transilvaniei în epoca confesională", în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia*, nr. 53, vol. 1-2, 2008
- Periş, Lucian, „Documente din arhiva Curiei generale a ordinului iezuit din Roma. Spicuiri din corespondenţa misionarilor George Forro şi George Buitul", în Iacob Mârza, Ana Dumitran (ed.), Spiritualitate transilvană şi istorie europeană, Alba-Iulia, 1999
- Pettegree, Andrew, "The Clergy and the Reformation: From <devilish priesthood> to new professional elite", în Andrew Pettegree (ed.), *The Reformation of the Parishes, The Ministry and the Reformation in Town and Country*, Manchester, 1993
- Pleşa, Liviu, „Mihail Roller şi <stalinizarea> istoriografiei româneşti", http://diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicatii/colectia_auash/annales_10/studii/10%20liviu_plesa.pdf, accesat la data de 17.07.2014, ora 18:01.
- Popa, Aura-Lucia, „Activitatea misiunii iezuite din Cluj şi Cluj-Mănăştur (1579-1588), în *Acta Musei Porolissensis*, vol. 13, nr. 1, 2000
- Eadem, „Activitatea misiunii iezuite din Oradea", în *Revista Bistriţei*, nr. 14, 2000
- Popa, Mircea, „O descriere a Ţării Ardealului din 1679", în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie*, nr. 22, Cluj-Napoca, 1979
- Popescu, Ovidiu, „Un călător străin despre Reformă şi Contrareformă din Transilvania [Antonio Possevino]", în *Corviniana*, vol. IV, nr. 4, 1998
- Purici, Ştefan, Mareci, Harieta, Vitcu, Dumitru, „<Frontiere> şi <identităţi> în istoriografia românească postdecembristă", http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC11/frontiere.pdf, accesat la data de 18.07.2014, ora 13:34
- Rus, Vasile R., „Rudolphi Bzenszky e Societate Jesu Relatio de Ecclesia Transilvana-studiu introductiv şi text reconstituit", în *Medievalia Transilvanica*, vol. 2, nr. 2, 1998
- Idem, „Syllogimaeorum Transylvanae Ecclesiae Libri Septem de Rudolph Bzenszky", în *Acta Musei Napocensis*, vol. 33, nr. 2, 1996; vol. 34, nr. 2, 1996
- Sandor, Pal-Antal, „A csiksomlyoi tanoda a fogimnaziumok sorabab", în *Művelodes*, vol. 40, nr. 11-12, 1991

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)

- Sas, Peter, „Az Erdelyi Romai Katolikus Status”, în *Müvelodes*, 1999, vol. 52, nr. 1
- Szegedi, Edit, „Reforma în Transilvania. Constituirea identităţilor confesionale”, în Ioan-Aurel Pop, Thomas Nägler, András Magyari (coord.), *Istoria Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, 2005
- Eadem, „Comemorarea sfinţilor în Transilvania protestantă (secolele XVI-XVIII)”, în *Banatica*, nr. 19, 2009
- Şerban, Constantin, „Cronicari transilvăneni până la mijlocul secolului al XVIII-lea”, în *Studii şi articole de istorie*, vol. 39-40, 1979
- Idem, “Francois d’Assise et les franciscains dans l’historiographie roumaine”, în *San Francesco nelle ricerce storiche degli ultimo 70 anni*, Perugia, 1969.
- Tamasi, Csilla, „Ferencesek Erdelyben”, în *Kerezsteny*, vol. 14, nr. 9, 2003
- Toderaşcu, Ion, „Transilvania într-o însemnare de călătorie necunoscută din secolul XVII”, în *Românii în istoria universală*, vol. 3, Iaşi, 1988
- Toth, Istvan György, „Jelentes a szekely földi formces szerzetessegröl 1655 böl”, în Violeta Barbu (coord.), *Historia manet: volum omagial: Demeny Lajos: 75*, Bucureşti, 2001
- Idem, „Primul recensământ catolic din Secuime (Raportul lui Istvan Szalinai din 1683), în *Studii şi materiale de istorie medie*, nr. 19, 2001, pp. 273-298
- Zach, Krista, „Stări, domeniu seniorial şi confesionalizare în Transilvania. Reflecţii asupra disciplinării sociale (1550-1650)”, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia*, nr. 53, vol. 1-2, 2008
- Zamfir, Korinna, “An Overview of the Catholic-Protestant Relationship in Transylvania during the 16th-17th Century”, în *Istoria relaţiilor bisericilor…*

Recenzii:

- Brooke, Rosalind B. (recenzor), Randolph Daniel, The Franciscan Concept of Mission in High-Middle Ages (University Press of Kentucky, Lexington, 1975), în *Speculum*, vol. 52, nr. 3, 1977
- Peterson, David (recenzor), Daniel R. Lesnick, Preaching in Medieval Florence: The Social World of Franciscan and Dominican Spirituality (University of Georgia Press, Athens, 1989), în *American Historical Review*, vol. 96, nr. 1, 1991
- Rus, Vasile (recenzor), Lucian Periș, Le Missioni Gesuite in Transilvania e Moldavia nel Seicento (Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1998, 223 p.), în *Mediaevalia Transilvanica*, vol. II, nr. 2, 1998
- Terpstra, Nicholas (recenzor), Maiju Lehmijoki-Gardner, Worldly Saints: Social Interaction of Dominican Penitent Women in Italy, 1200-1500 (Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1999), în *Speculum*, vol. 76, nr. 1, 2001
- Thompson, Augustine (recenzor), Luigi Pellegrini, “Che sono queste novita?” Le “religiones novae” in Italia meridionale (secoli XIII e XIV) (Ligouri, Napoli, 2000), în *Speculum*, vol. 77, nr. 4, 2002

BDD-A21962 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:06:05 UTC)